ئایا دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستان لە توانادایە؟ ... ئاسۆ کمال

ئەمە پرسیاری سەرەکی سەدەی ٢٠و٢١ی کوردستانە. ئەم پرسیارە ئەمڕۆ خۆی لە رفراندۆمی سێپتەمبەردا دوبارە دەکاتەوە، کە ئایا پارتی لە ڕێگای ئەم رفراندۆمەوە دەتوانێ ئەم دەوڵەتە دروست بکات؟ ڕێگریەکانی بەردەم ئەم دەوڵەتە چییە؟ ئایا ئەم دەوڵەتە دەتوانێ بەرگری لە مانەوەی بکا؟ دەوڵەتی سەربەخۆ چ سیستەمێکی سیاسی و ئابوری دەبێ؟ لەم دەوڵەتەدا مافەکانی هاوڵاتیانی کوردستان چی دەبێ و چ خزمەتێک بە چینی کرێکار و هەژاری کوردستان دەگەیەنێ؟ گومانێکی زۆر و ڕەوا لەسەر دەوری پارتی و یەکێتیە کە بتوانن دەوڵەت دروست بکەن چونکە لە چارەکە سەدەیەکی حوکمڕانی دیفاکتۆیاندا کوردستانیان بەشێوەی سیستەمی ناوچەگەری میلیشیایی بەڕێوەبردوە. بەڵام مەسەلەی سەرەکی ئەوەیە کە ئایا سیستەمی دەوڵەتی پێش ڕاگەیاندنی دەوڵەت دروست دەبێت یان بەپێچەوانەوە وەک لە ٢٥ ساڵی ڕابردودا تاقیمان کردۆتەوە بەبێ جیابونەوە لەعێراق و ڕاگەیاندنی دەوڵەتی سەربەخۆ ئیمکانی نیە کە سیستەمی دەوڵەتی لە کوردستاندا دروست ببێ؟ ئەم ئارگومێنتە دەبێت ببەینە ناو قاڵبی مێژوو و واقعیەتی ئابوری و سیاسی کوردستان و لەڕێگەی ئەو بەڵگانە وەڵامی ئەو پرسیارەی سەرەوە بدەینەوە کە ئایا دەوڵەتی سەربەخۆ لە توانادایە و کێشەکانی چین؟

مێژوویەک لە بێ دەوڵەتی

مێژووی بێ دەوڵەتی خەڵکی کورد لە سەدەی نۆزدە و بیستدا، کە دەوڵەتەکانی عوسمانی تورکی و ئێرانی و عەرەبی دروست دەبن، هۆکارێکی مانەوەی کێشەی کوردە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. ئەم مێژوە لە دوای جەنگی جیهانی یەکەم و دابەشکردنەوەی کوردستان بەسەر دەوڵەتەکانی ناوچەکەدا زیاتر بەرجەستە دەبێ. بەشی کوردستانی عێراق لەم نێوەدا تایبەتمەندی لەچاو بەشەکانی تردا پەیدادەکا بەوەی دەبێتە بەشێک لە دەوڵەتێکی تازە دروستکراوی عێراق، کە خۆی دەولەتێکی ناجێگیر و سەرەتایە و بنەماکانی دەوڵەتی مۆدێرنی لاوازە. بەپێچەوانەی دەوڵەتی تورکیا و ئێرانەوە کە خۆیان خاوەنی پێکهاتەی دەوڵەتی ناوەندی و سوپا و بازاڕی ناوخۆ و

سیستەمی باج و دادگا و دامەزراوەکان بوون لە مێژووی دوورو نزیکدا.

لە کاتێکدا دوای چەند دەیەیەک ناسیونالیزمی عەرەبی توانی عێراق بکا بە خاوەنی ناسنامەیەکی عەرەبی، لەڕووە جیاوازی کوردستان لەعێراق زیاتر بوو و خەڵکی کورد بونە هاوڵاتی پلەدوو ،وە هاوکات ناسیونالیزمی کورد وەک ناسنامەی سەبەر و ڕکابەر لە عێراقدا دەرکەوت. بەم شێوەیە خەڵکی کورد نەبونە هاوڵاتیەکی خاوەن ناسنامەی عێراقی و بەهەی ئەم کێشەیەوە شەڕو نائارامی هەمیشە بەشێک بووە لە مێژوی دەوڵەتی عێراق.

کۆمەڵگەی کوردستان لەسایەی ئەم دەوڵەتە مەرکەزیانەی بەسەریدا دابەش بوە لەباری ئابوری و کۆمەڵایەتیەوە بەدواکەوتوویی دەهێڵرێتەوە و سەرکوتی سیاسی وسەربازیش بەتوندترین شێواز دەبرێتە پێشەوە. بنەمای پێکهاتەی ئابوری و کۆمەڵایەتی کوردستان وەک بەشێک لە بازاڕی سەرمایەداری لە عێراقدا لەسەدەی بیستدا گەشەدەکا و دوای ریفۆرمی کشتوکاڵی چینی بورژوازی و پرۆلیتاریا وەک دوو چین کە جێگای دەرەبەگ و جوتیار دەگرنەوە لە کوردستان دەردەکەون لەپاڵ بونی چینێکی فراوانی وردەبورژوازی پیشەیی و کاسبکار و بازرگان . بەڵام عێراق وەک دەوڵەتێکی سەرمایەداری موڵکانەی نەوتی و هاوکات خاوەنی سیاسەتێکی شۆڤینیستی بەرامبەر بە خەڵکی کورد سیستەمێکی ئابوری و سیاسی پیادە دەکا، کە کوردستان تیایدا جێگای گرنگی پێدانی وەبەرهێنان و گەشەپێدان نابێ و بەم شێوەیەش وەک بەشێکی گەشەنەکردو و ناپیشەسازی و وەک بەشێک لە بازاڕی هێزی کاری هەرزان و کرێکارانی گەڕۆک و کشتوکاڵی دەمێنێتەوە. لەدوای سیاسەتی ڕاگواستنی لادێکانیشەوە ئەو بەشە کشتوکاڵیەشی لەدەست دەدا و زیاتر وەک چەند شارێکی گەورەی بێکارانی لێدێت.

لێرەدا نەبونی بازاڕێکی جیاوازی کوردستان لە چوارچیوەی عێراقدا وادەکا کە پەیوەندی شارەکانی سلێمانی و هەولێر و دهۆک بە بەغداوە گرێ دەخوا نەک بەیەکترەوە و هەربۆیە زمانی کوردی و ناسنامەی ناسیونالیستی خەڵکی کوردستان مۆری ناسنامەی ناوچەگەری و عەشیرەتی جوڵانەوە چەکداری شێخ و عەشیرەت و ناوچەکان بەخۆیەوە دەگرێ .
لەڕووی سیاسیشەوە بزوتنەوەی ناسیونالیستی کورد لەئاستی توانای سیاسی و ڕێکخراوەیی و سەربازیدا توانای گۆڕینی ئەو واقیعیەتەی نابێ کە لە دەوڵەتی مەرکەزی تورکیا و ئێران و عێراق جیابێتەوە، تەنیا لە کاتێکدا نەبێ کە هاوسەنگی هێز گۆڕدرابی و دەوڵەتی

مەرکەزی لاواز بوبێت، وەک کۆماری مهاباد و هەرێمی کوردستان.

ئەم واقعیەتە ئابوری و سیاسیانە وایکردوە کە بنەمای دروست بونی بزوتنەوەی چەکداری لە کوردستان لەسەر دوو کۆڵەکە ڕاوەستێت، بنەمایەکیان بزوتنەوەی شێخەکان و بنەماڵە دەرەبەگەکان و عەشیرەتەکان بوە. بنەماکەی تریشی پشت بەستن بوە بە ناکۆکی و قەڵشتی نێوان حکومەتە مەرکەزیەکانی تورکیا و ئێران و عێراق و چاو لەدەست بونی هێزە دەرەکی و جیهانیەکان.
کاریگەری ئەم ڕابەریە دینی و عەشیرەتی و بنەماڵەییە بەسەر بزوتنەوەی ناسیونالیستی کوردەوە بوەتە هۆی لە قاڵبدانی ئاستی داوای خەڵکی کوردستان بەرامبەر دەوڵەتی مەرکەزی لە بەشداری ئەم هێزانەدا لە پۆست و پلەوپایە لەکاڕیەکان و ناوچەییەکاندا کە لە لامەرکەزی و حوکمی زاتیدا خۆی نیشانداوە. هەرچی فاکتەری دوەمی پشت بەستن بە ناکۆکیەکانی دەوڵەتە مەرکەزیەکانە بوەتە هۆی لەناوچونی ئەم دەستکەوتە کاتیانەی حوکمی زاتیش کاتێک کە ئەم دەوڵەتە ناوەندیانە ڕێک کەوتونەتەوە و پەیمانی سەربازی و سیاسی هاوبەشیان داناوە بۆ سەرکوتکردنی هێزە چەکدارە کوردیەکان.
ڕاپەرینی ١٩٩١ ئاڵوگۆڕێکی سیاسی بەسەر دۆخی کوردستاندا دەهێنێت و بە شێوەیەکی دیفاکتۆ دەبێتە ناوچەیەکی سەربەخۆ بەڵام هیچ هەنگاوێک بەرەو کۆتایی هێنان بە گرێی نەبونی دەوڵەت نەک نابینین بگرە تاکتیکی گەڕانەوە بۆ بەغداد و فیدرالی یەک لایەنە و دژایەتی خۆیان بە سەربەخۆیی بە ڕیەڵ پۆلەتیک دەزانن!

هەرچەند کوردستانی عێراق فرسەتێکی ٢٥ ساڵەی لەبەردەمدابوو کە دروستکردنی دەوڵەتی سەربەخۆ، بەڵام یەکێتی و پارتی لەسەر هەمان بنەمای فکری و سیاسی بزوتنەوەی چەکداری عەشیرەتی و بنەماڵەیی و ناوچەگەری مانەوە. لەلایەک دەسەڵاتی میلیشیایی ناوچەییان دروستکرد و لەلایەکی ترەوە هەریەکەیان خۆی بەستەوە بە دەوڵەتێکی ناوچەکە و پاشکۆی سیاسەتەکانی ئەمریکا لە عێراقدا. فیدرالی تەنیا ناونیشانێکی بێ ناوەڕۆک بوو کە لە حکومەتە دوو ئیدارییەکەیان نابوو بەبێ ئەوەی لایەنی بەرامبەریان کە سەدام و بەعس بوو دان بەو فیدرالیەتەی ئەواندا بنێن. لەدوای نەمانی سەدامیشدا دیسان ئەم فیدرالیەتە لە نێوان بەغدا و کوردستاندا کارینەکرد و جیابونەوەی ئابوریشی لێکەوتەوە. بە کوردستانیش فیدرالی و حکومەتی هاوبەش و پەرلەمان لەم چارەکە سەدەیەدا قاڵبێکی ئەمری واقیعی ئەم دەسەڵاتە میلیشیایە ناوچەییە بوە و لەواقیعدا سیستەم و حکومەتێکی سەراسەری و سەروناوچەیی و مۆدێرن نەبوە. هەر ئەمەش مانای نەبونی دەوڵەتە و

ژیان کردنە لەسایەی بەدیلی بە دەوڵەتیدا.

ڕوخانی بەعس و شکستی مۆدیلی فیدرالی قەومی و مەزهەبی عێراق و پشت بەستنی کوردستان بە نەوتی خۆی و هەڵوەشانەوەی حکومەتی عێراقی لە ناوچە سونی نشینەکان لە ٢٠١٤ەوە و پەیوەست بونی کەرکوک و ناوچە دابڕاوەکان بە هەرێمی کوردستانەوە، لەپاڵ قوتبی بونەوەی جەمسەرەکانی ناوچەکە لە نێوان ئێران و سعودیە و تورکیادا، توندبونەوەی پێشبرکێی نێوان ڕوسیا بەرامبەر بە ئەمریکا لە ناوچەکەدا، ئەمانە هەموی فاکتەری ناوخۆیی و ناوچەیی و جیهانین کە ڕەوشی سیاسی و ئابوری کوردستانی گۆڕیوە و زەمینەکانی دروستبونی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستانی کردۆتە ناچاریەک. ئەمانە زەمینەکانی کۆتایی هاتنی دەورانی بێ دەوڵەتی خەڵکی کوردستان دروستکردوە بەڵام دیسانەوە ڕێگریەکانی بەردەم ئەم بەدەوڵەت بونە هەشتا ماون.

ئەگەر نەمانی بەعس لە کوردستان فرسەتی سیاسی ئامادە کرد بە سەربەخۆیی کوردستان، ئەوا بەرهەمهێنانی نەوت لە کوردستان و گەڕانەوەی کەرکوک بە ژێرسایەی هەرێم فرسەتی ئابوریشی لەبارکرد بە دروستکردنی دەوڵەت. ئەمە زەمینەی ئاڵوگۆڕێکی هەمەلایەنەی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی و جێوسیاسی لە کوردستان دروست دەکا، کە دروست بونی دەوڵەت گرنگترین ئەڵقەیەتی. ئەم زەمینانە بە دروستبونی دەوڵەت فشار دەخاتە سەر سیستەمی میلیشیایی و ناوچەگەری ئێستای پارتی و یەکێتی، بەڵام بەبێ دروست بونی دەوڵەت ئەم زەمینانە خۆبەخۆ ناتوانن ببنە فاکتەری ئاڵوگۆڕ پێکهێنان لە دۆخی سیاسی و ئابوریدا و ئەم دۆخە وەک خۆی دەمێنێتەوە و درێژە بەهەمان قەیران و سەرگەردانی سیاسی چارەکە سەدەی ڕابردوو دەدرێ.

لە ئێستادا پارتی بڕیاری بەرپاکردنی رفراندۆم بە سەربەخۆیی داوە دەیەوێ لەم فرسەتە سود وەرگرێ بۆ پیادەکردنی ستراتیژی دروستکردنی دەوڵەتی ئەمری واقیعی خۆی . بەڵام ئایا پارتی بەم رفراندۆمە دەتوانێ بزوتنەوەی ناسیونالیستی کورد لە گرفتی نەبونی دەوڵەت و پاشکۆیەتی بە بەغداد ڕزگار بکا؟ ئایا پارتی دەتوانێ دەوڵەت دروست بکا و کۆتایی بەمێژوی بێ دەوڵەتی بێنێ ؟ ڕێگریەکانی بەردەمی دروستبونی دەوڵەت لە کوردستاندا لەئێستادا چیە؟

وەڵامی ئەم پرسیارانە دەمان باتە سەر هەڵوێستی دروست سەبارەت بەم رفراندۆمەی سێپتەمبەر کە لە ئێستادا بزوتنەوەی گۆڕان و ڕۆشنبیرە ئەنتی پارتیەکان ناتوانن وەڵامێکی سیاسی و لۆجیکی پێ بدەنەوە و توشی هەڵوێستێکی دوگمایی و ناسیاسی بون سەبارەت بە پرسی سەربەخۆیی و دروست بونی دەوڵەت لە کوردستاندا. پرسیار لەسەر

هەڵوێستی پارتی لەم رفراندۆمەدا ئەوە نیە کە لەم ڕێگەیەوە دەیەوێ خۆی بەهێزبکا چونکە پارتی ئێستا هێزی باڵادەستی بزوتنەوەی ناسیونالیستیە، جا رفراندۆم بکرێ یان نەکرێ، پرسیاری سەرەکی ئەوەیە پارتی دەتوانێ دەوڵەتی سەربەخۆ لە کوردستان دروست بکا و لەعێراق جیاببێتەوە؟

ڕێگریەکانی بەردەم دەوڵەت

ڕیگریەکانی بەردەم دروستبونی دەوڵەتی سەربەخۆ لە کوردستان لە پێشدا ڕێگری سیاسین وەک لە ئابوری و ئیداری. ئەم ڕیگریە سیاسیانە هەم لەلایەن ڕەقیبەکانی پارتی لە ساحەی سیاسی کوردستاندا و هەم ڕەقیبەکانی سەربەخۆیی کوردستان لەلایەن دەوڵەتی عەبادی و ئێران و تورکیاوە دێن□ پێش.
پارتی پێویستە ڕیزی ناوخۆی بزوتنەوەی ناسیونالیستی کورد و هاوبەشە ئیسلامیەکانی کوردستان لەژێر چەتری باڵادەستی خۆیدا کۆبکاتەوە. ئەم کارەش بۆ هێزێکی بنەماڵەیی و ناوچەگەری وەک پارتی کارێکی سەختە. هەروەها پارتی پیویستی بە پشتیوانی یەکێتیە بەڵام ئەم کارە بۆ یەکێتیش قورسە چونکە دەبێ باڵانسی برابچوکی پارتی و دۆستایەتی ئێران و گۆڕان ڕابگرێ. بەڵام ئەم ڕیگریە سیاسیانە لە چاو بەرژەوەندیەکی ئابوری و سیاسی کە دەوڵەتی سەربەخۆ بە ڕەقیبە ناسیونالیست و ئیسلامیەکانی پارتی دەیبەخشێ قابیلی چارەسەرە. کاراکردنەوەی پەرلەمان و گەڕاندنەوەی وەزیرەکانی گۆڕان کۆتایی بەم ناڕەزایەتیانە دەهێنێ کە ئێستا بەم نەخشەیەی پارتی بۆ رفراندۆم هەیە.

ڕێگرە سیاسیەکانی دەرەوە بەهەمان شێوەی ڕێگرە ناوخۆییەکانی کوردستان ئاسان نین. کاتێک عەبادی باس لە ناقانونی بونی رفراندۆم و پیویستی گەڕانەوەی بڕیاری بەرپاکردنی رفراندۆم بۆ پەرلەمانی عێراق دەکا نیشانی دەدا کە هیچ ئومێدێک بە دانپێدانانی مافی بەرپاکردنی رفراندۆم و سەربەخۆیی لەلایەن حکومەتی عێراقەوە نیە و لە ئایندەدا ئەم “ناقانونی”بونەی رفراندۆم و دەکرێتە بڕیاری شەڕ دژی لە قانون لادانی هەرێمی کوردستان. دەوڵەتی ئێرانیش لە فشارخستنە سەر یەکێتی و ناردنی حەشدی شەعبی تا داخستنی سنور بەردەوام دەبێ تا کوردستان بگەڕێتەوە ژێر سایەی دەوڵەتی شیعی عێراق وەک بەشێک لە ستراتیژی هیلالی شیعە بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. تورکیاش بەهەمان شێوە فشارە ئابوری و سیاسی و سەربازیەکانی هەمیشە خەتەر و مەترسی دەبن.
هەڵوێستی ئەمریکا و ئەوروپا و ڕوسیا بەپێی سیاسەت و

تاکتیکەکانیان لە ناوچەکەدا دەگۆڕێ و هەم دەوری فشار و ڕێگری و هەم دەوری بێدەنگی بەرامبەر ئەمری واقیعیان دەبێ.

ئەم ڕێگریانە لە ناوچەیەکی پڕ لە شەڕی عێراق و سوریا و پڕکێشمەکێشی تورکیا و ئێران و سعودیەدا و لە پێشبڕکێی ئەمریکا و ڕوسیادا کاریگەریان لەسەر نائارامی پرۆسەی سیاسی ڕاگەیاندن و بەڕەسمی بوونی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستان هەیە، بەڵام لەم ناهاوسەنگییەی هێزە ناوخۆییەکانی عێراق و ناوچەکە و جیهاندا شتێکی لەمە زیاتر چاوەڕوان ناکرێ بۆ دروست بوونی ئایندەیەک کە تیایدا دەوڵەتی کوردستان لە ئارامیدا بێتە سەرکار و دانی پێدابنرێ، هەرچەن لە سەدەی بیستدا ئەمە ڕوینەداوە هیچ بەڵگەیەک نیە کە لە سەدەی بیستویەکیشدا پێشبینی ڕودانی ئەم جەوە ئارامە بکرێ.
مانەوەی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستان هەر هێندە مسۆگەرە کە مانەوەی دەوڵەتی عەبادی یاخود دەوڵەتی ئەسەد مسۆگەرە. مانەوەی دەوڵەتی کوردستان مانەوەی دەوڵەتی ئەمری واقیع دەبێ بۆ ماوەیەکی کەم تا زۆر، هەرچەن مانەوەی حکومەتی هەرێم بۆ چارەکە سەدەیەک دیفاکتۆ بوو. گۆڕانێکی ئەرێنی ئەوە دەبێ کە پارتی و یەکێتی ناچار دەبن بە پابەندبوون بە مانەوەی ئیعتباری دەوڵەتەکەیانەوە وابەستەیی خۆیان بە تورکیا و ئێرانەوە بەشیوەیەک بەرتەسک بکەنەوە. هەرچەن عەبادی هەرچەند وابەستەی ئێرانە بەڵام ناچارە مەحدودیاتێک بۆ دەستێوەردانی ڕاستەوخۆی ئێران دابنێ.
نەبونی شەرعیەت و ڕەسمیەتی نێودەوڵەتی و دانپێدانەنانی لە لایەن نەتەوەیەکگرتوەکان و دەوڵەتەکانەوە کێشەیەکی سیاسی سەرەکی دەوڵەتی سەربەخۆ دەبێ. لەوانەیە ئیسرائیل و سعودیە دان بەم دەوڵەتەدا بنێن بەڵام لە نەبونی دانپێدانانی ئەمریکا و ئەوروپا و ڕوسیا و ئێران و تورکیادا ئەم دەوڵەتە لە گۆشەگیریەکی سیاسیدا ژیان بەسەر دەبا و لانی کەم مامەڵەی ناڕەسمی وەک ئێستا دەکرێ. ئەم کێشە سیاسیە کێشەی بونە بە لە بازاڕی نەوت و قەرزی نێودەوڵەتی و بازرگانی بەردەوام دەکا. ئەمەش دەستی مافیای دەسەلاتدار بە دەربازبون لە هەر شەفافیەت و لێپرسینەوەیەک تا ڕادەیەک واڵا دەهێڵێتەوە، و هەروەها دەبێتە بیانوی درێژەپێدانی بەرنامەی نیولیبرالی گرتنەوە لە موچە و خزمەتگوزاریەکان و پشتیوانی دەوڵەت بە مادە خۆراکیەکان و سوتەمەنی و ئاو .

لەڕوی ئیداریشەوە ئەم دەوڵەتە لە ئیدارەی هەمان دوو زلهێزی میلیشیایی کوردستان پێک دێت. ئەم یەکخستنی ئیدارەی سەربازی و مەدەنی و مالیە کە ٢٥ ساڵە نەکراوە ئیتر دەکەوێتە ژێر فشاری

فۆرمالی دامەزراندنی دەوڵەتەوە. بێگومان ئەمە لە ڕێگەی ئیرادەی مەدەنیانەی یەکێتی و پارتیەوە ناچێتە پێش بەڵکو لە ڕێگەی کێشمەکێش و لەوانەیە شەڕی لەڕێو لەوێشەوە بچێتە پێش بە یەکلایکردنەوەی دامودەزگا ڕەسمیەکان بەقازانجی پارتی یان یەکێتی. دامەزراوەیەکی لەبابەتی دەوڵەتی لوبنان دروست دەبێ کە هەرچەند ڕەسمیە بەڵام مۆری دەسەڵاتی میلیشیایی پێوە دەبێ. ئەم ڕاستیە بە سەرجەم نوارەکانی یاسایی و دادوەری و بەڕێوەبردن و پەروەردەش دروستە کە سیستەمی پەشوی میلیشیایی-ناوچەگەری- عەشیرەتی وتاک حزبی لە ژێر فشاری ڕەسمیەت و فۆرمالیزمی دەوڵەتدا دەیەوێ خۆی بگونجێنێ تا شەرعیەت بەخۆی بدا، بەڵام ئەم دووحزبە دەسەڵاتدارە خۆیان بە پێی پێکهات و سیاسەت و سونەتی کارکردنیانەوە خۆیان ڕێگری بەردەم دروست بونی دەوڵەتێکی مەدەنی و سێکولار دەبن. هەربۆیە ناکۆکی ڕیزی ناڕەزایەتیە مۆدێرن و ئازادیخواز و سێکولار و یەکسانیخوازی خەڵکی کرێکار و فەرمانبەر و ئازادیخواز دژ بە دەسەڵاتی دەوڵەتی ئەم حزبانە دیسانەوە زامنی هەر بەرەو پێشەوە چونەکی سیاسی و باشبژێویەکی خەڵکە. دروستبونی دەوڵەت فرسەتی بە ئەنجام گەیشتنی ئەم ناڕەزایەتیانە زیاتر دەکا لە بەرئەوەی پارتی و یەکێتی ناچار دەبن لە چوارچێوەیەکی یاسایی و ڕەسمی و سەراسەریدا بەرامبەر بەم ناڕەزایەتیانە بوەستنەوە تاکو شەرعیەت و چوارچیوەیەکی ڕەسمی بدەن بە دەسەڵاتەکەیان و چیتر وەک دوو حزب و دوو ئیدارەی میلیشیایی ڕەفتار نەکەن لەگەڵ سەرجەم دانیشتوانی کوردستان کە بونەتە هاوڵاتیەکی خاوەن ناسنامەیەکی ڕەسمی دەوڵەتێک و چاوەڕوانیان گەڕاوە و دەیانەوێ چیتر وەک کۆیلەی حزبی چەکدار نەبینرێن و وەک هاوڵاتیانی خاوەن ماف و خواست مامەڵە بکرێن و دەوڵەت بەرپرسیارێتی پیشان بدات لە ئاستیاندا.

هەربۆیە دەوڵەت لە ڕوی سیاسی و ئابوری و ئیداریەوە دەبێتە فشارێکی بەردەوام لەسەر پارتی و یەکێتی، کە ناچاریان دەکات دژ بە ڕابردوی خۆیان بجەنگن. بەمانەیەکی تر یەکێتی و پارتی خۆیان کە بەربەستی بەردەم سەربەخۆیی بون بەم هەنگاوەیان بە سەربەخۆیی خۆیان دەبنە بابەتی ئەو ڕێگریانەی کە دەبێ چارەسەربکرێن . ئەگەر ئەم دوو حزبە شکستیان هێنا لەوەڵامدانەوە بە نیازەکانی دەوڵەتدا ئەوا دوچاری فشار و ئەزمە و شکستی سیاسی و کۆمەڵایەتی دەبن و لە کۆتاییدا دەسەڵاتیان شکست دەنێت. بەم پێیە دروستبونی دەوڵەت لە کوردستان هەنگاوێکی ڕولەپێشە لە ڕوی سیاسی و مافی هاوڵاتی بون و لە ڕوی جێگا و ڕێگای کۆمەڵایەتی و ئابوریشەوە لە چاو مانەوەی سیستەمی میلیشیایی ئیستا و مانەوە لە چوارچێوەی دەوڵەتی شیعەی

عێراقدا.

چ جۆرە دەوڵەتێک دادەمەزرێ؟

ناڕەزایەتییەک بەرامبەر بە رفراندۆم و سەربەخۆیی کوردستان لەلایەن بەشێک لە خەڵکی کوردستانەوە ئەوەیە کە دەوڵەتی سەربەخۆ هەمان سیستەمی بنەماڵەیی ئێستای پارتی دەبێ. یاخود لەلایەن سوشیالیست و چەپەکانی کوردستانەوە دەوترێ هەمان سیستەمی سەرمایەداری و دژی ئازادی یەکێتی و پارتی دەبێ.
بێگومان مەرکی دەسەڵاتی بنەماڵەیی و دیکتاتۆری و گەندەڵی پارتی و یەکێتی بە ناوچەوانی ئەم دەوڵەتە سەربەخۆیەوە دەبێ و لە ڕووی مافە سیاسی و ئابورییەکانی خەڵکی کرێکار و کەمدەرامەتی کوردستانەوە شتێکی بنچینەیی ناگۆڕێ و هەمان دەسەڵاتی سەرکوتگەر و برسیکردن بەردەوام دەبێ کە ئێستا هەیە. لەبەر ئەوەی ئەوەی رفراندۆم دەکا و دەولەت دروست دەکا هەمان پارتی و یەکێتین و ئەوان لە پێناو بەرژەوەندی خۆیاندا نەک بۆ رژەوەندی کرێکار و زەحمەتکێشی کوردستاندا دەست دەدەنە ئەم کارە.
تەنانەت مەرکی ناوچەگەری و عەشیرەتی بە ڕوخساری ئیدارە ودامودەزگا و یاسا و حکومەتەکەیانەوە بە ماوەیەکی تریش دەمێنێتەوە، سەرەڕای ئەوەی زەمینەی تێکەڵاوبونی ناوچەکان و شارەکان و هاوڵاتیان و ڕەسمی بونەوەی دامودەزگاکان دروست دەبێ لە ئەنجامی دروست بونی دەوڵەتدا.
بەڵام وەڵامی ئەم جۆرە ڕەخنانەی دەوڵەت ڕەتدەکەنەوە بەهۆی ئەم خەسڵەتانەی دەسەڵاتی پارتی و یەکێتیەوە ئەوەیە کە باشە لە چارەکە سەدەی ڕابردودا هۆکاری مانەوەی ئەم دەسەڵاتە بنەماڵەیی و دیکتاتۆری و گەندەڵە چی بوە؟ ئایا نەبونی دەوڵەت و بونی کوردستان بە ئۆردوگایەکی دوو حزبی چەکدار و دواتر بونی بەبەشێک لە فیدرالیەکی شکست خواردووی عێراق هۆکاری ئەوە نەبوە کە هەموو هەوڵەکان بۆ گۆڕینی ئەم دەسەڵاتە و گۆڕانکاری و چاکسازی شکست بخوات لەبەرئەوەی هیچ سیستەم و یاسا و دەوڵەت و دەزگایەکی ڕەسمی نەبوە تاکو بتوانی باسی چاکردنی بکەی و تەنیا لولەی چەکی میلیشیاکان یاسا و دەستور و حکومەت و دادگا بوە.

ئایا چارەکە سەدەیەک بەس نیە بە ئەوەی لەم دەسەڵات و سیستەمە میلیشیایە بەتەما بیت دامودەزگا و ئیدارە و یاسا ودادگا و پەرلەمان دروست بکەیت؟ پرسەکە بەپێچەوانەوەیە لە هیچ شوێنێکی دنیا بەبێ دامەزراندنی دەوڵەتێکی مەرکەزی نەتوانراوە یاسا و ئیدارە و دادگا و سوپا و بودجە و باج و سیستەمی پەروەردە و

پاراستن و تەندروستی دەوڵەتی ڕێکوپێک بەتەدی. دنیای ئەمڕۆ دوای دووسەدە لە دروستبوونی دەوڵەت ئێستا خەریکە ئەمانە وەک بەشێکی خۆبەخۆ لە سیستەمی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابوری جێدەکەون و دەوری دەوڵەت کەم دەبێتەوە. هەرچەنـد سـەرمایەداری بێگومـان لەڕێگەی هێشتنەوەی دەوڵەت وەک دامودەزگـای سـەرکوتەوە سوپـا و پۆلیـس و زیندان و هێزی نهێنی وەک ئامڕازی سەرکوتی چینایەتی دەهێڵێتەوە.
بەڵام لەکوردستان کە دەولەت بونی نەبوە ئەم دامەزراوانە نین و دەوڵەت پێش مەرجە بۆ دروستبونی ئەم دامودەزگایانە نەک دروست بونی ئەم دامودەزگایانە پێش مەرجی دەوڵەت بن. پێویست بەدەوڵەتێک دەکا تا لە چوارچێوەیەکی ئیداری و یاسایی ژیانی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی ڕێک بخا و خەڵک بتوانە چاودێری داهات و دەسەڵات بکا یاخود کاتێ ویستی بیگۆڕێ بزانێ چ سیستەمێک دەگۆڕێ یان شۆڕش دژی چ دەسـەڵاتێک و دەوڵەتێـک دەکـا؟ دەوڵەتێـک پیویستە تـاکو بتـوانێ پەیوەندی سیاسی، بازرگانی ، دیبلۆماسی بە دەوڵەتان و بە بازاڕ و سیستەمی جیهانیەوە دیاربێت. ئەم دەولەتە شەرعیەتێکی نێودەوڵەتی هەبێ کە بە ئاسانی نەتوانرێ عێراق وتورکیا و ئێران هێرش بکەنە سەری.

گۆڕینی دەسەڵاتی بنەماڵەیی و گەندەڵی و سەرکوتی یەکێتی وپارتی لە نێو دەوڵەتێکدا دیسانەوە کاری بزوتنەوەی ناڕەزایەتی جەماوەریە. دانانی دەستورێکی مۆدیرن و سێکولار و دابینکردنی مافە سیاسی و ئابوریەکانی خەڵکی کرێکار و کارمەند و مامۆستا و خانەنشین بە خەبـاتی جەمـاوەری و ڕێکخراوە جەماوەریەکانیـان دەکـرێ و هیـچ دەوڵەتێکی بورژوازی بەم دەستکەوتانەوە لەدایک نەبوە و سەربەخۆیی ئەم دیاریانەی پێ نیە بە خەڵکی کرێکار و هەژار. بەڵام لەسایەی بونی دەوڵەت و یاسادا دەتوانرێ ئەم خەباتە باشتر و سەرکەوتوانەتر بچێتە پێـش، نەک لە سـایەی دەسـەڵات و سیسـتەمی میلیشیـایی و سەرگەردانی سیاسیدا. ئەوە خەباتی خەڵکە کە مۆری پێشکەتنخوازانە لە دەوڵەتی داهاتوی کوردستان دەدا و ڕادەی دەستکەوتی ئەو دەوڵەتە بۆ کرێکـاران و زەحمەتکێشـان بە ڕادەی هاتنەمەیـدان و ئامـادەی خەڵـکانە بۆ سـەپاندنی دەسـتور و مافەکانیـان بەسـەر دەوڵەتە سەربەخۆیەکەدا و لە غیابی ئەم هێزەدا نابێ چاوەڕێ بکەین دەوڵەتی سـەربەخۆی کوردسـتان لە پلەیەکـی بەرزتردابـن لە چـاو دەوڵەتە سەرکوتگەر و کۆنەپەرستەکانی ناوچەکەدا. ئەمە ئەنجامگیری چارەکە سەدەیەک لە دەسەڵاتی یەکێتی و پارتیە.

دامەزراندنی دەوڵەت چی پێویستە

ئێمە کاتێک لە دودەیەی ڕابردوەوە کارمان لە پێناو سەربەخۆیی دا کردوە زانیومانە کە دەبێ بە فشارخستنە سەر پارتی و یەکێتی ئەم ڕیگاچارەی سەربەخۆییە بسەپێنرێ و ئەم دوو حزبە مل بدەن بەوەی خەڵک لە رفراندۆمێکدا ئەم خواستەی دەرببڕێ. هەربۆیە دەبێ بەرپاکردنی رفراندۆم بەگرنگ بزانین لەبەرئەوەی دوای ٢٥ ساڵ لە حوکمڕانی، پارتی و یەکێتی بۆیەکەم جار دان بەو مافەی خەڵکی کوردستاندا دەنێن کە خۆی بڕیار لەسەر چارەنوسی سیاسی بدات. ئەمە ئاکامی شکستی ڕێگاچارەی فیدرال□، ب□□ام بێگومان لەبەرژەوەندی پارتیدایە کە دەوڵەتێکی سەربەخۆی دیفاکتۆ بەپێی دەستور و باڵادەستی خۆی دروست بکا. ئەم رفراندۆم و دەوڵەتە سەربەخۆیە ئەمڕۆ دەبێ پارتی و یەکێتی پێی هەڵسن وەک دوو هێزی خاوەن دەسەڵات لە کوردستاندا. چاوەڕوانی ئەوەی هێزێکی تر لەدەرەوەی ئەم دوو حزبە بێت و رفراندۆم و سەربەخۆیی ئەنجام بدا لە ئێستادا واقعی نیە. هەربۆیە باسکردنی لەوەی کە رفراندۆم و سەربەخۆیی خزمەت بە دەسەڵاتی پارتی و یەکێتی دەکا بەڵگە نەویستن□ و ئەگەر ئەم دوو حزبە بزانن کە ئەم سیاسەت و ستراتیژە لەدژی بەرژەوەندیەکانیانە وەک ڕابردوو لە دژی دەوەستن و لە ئەنجامدانی رفراندۆم پەشیمان دەبنەوە. لە ئێستادا رفراندۆم و سەربەخۆیی خاڵی هاوبەشی نێوان دەسەڵات و خەڵکە و خەڵکی کوردستانیش بەرژەوەندی لەوەدایە کە لەسایەی دەوڵەتێکدا بژی نەک لەسایەی ئۆردوگایەکی میلیشیاکاندا کە هیچ سیستەم و یاسا و ماف و پێوەری هاوڵاتی و هیچ ڕەسمیەتێکی نێودەوڵەتی و هیچ ئایندەیەکی سیاسی و ئابوری دیاریکراوی نیە و هەمیشە لە ژێر هەڕەشەی دەوڵەتی عێراق و تورکیا و ئێراندایە.

بزوتنەوەی جەماوەری ئازادیخوازی کوردستان کە لە دەساڵی ڕابردودا دژی دەسەڵاتی یەکێتی و پارتی بەشیوەی جۆراوجۆر لەمەیداندا بوە، دەتوانێ لە مەسەلەی رفراندۆم و سەربەخۆییشدا دەوری گرنگ بگێڕێ و فشاری خۆی بخاتە سەر ئەم پرۆسەیە. هەر جۆرە پاسیفیزمێک بە بیانوی ئەوەی رفراندۆم و سەربەخۆیی لە بەرژەوەندی پارتیدایە کوشتنی ئیرادەی شۆڕشگێڕانەی خەڵکی ناڕازیە کە پێویستە لەم پرۆسەیەدا مەرج و خواستەکانی خۆی بسەپێنێ. لەم پرۆسەی رفراندۆم و سەربەخۆییەدا پیویستە بزوتنەوەی فشار لەسەر ئەم حزبانە بە ئاقاری ئەم خواستانەدا بکەوێتە ڕێ.

□- ئەنجامی رفراندۆم دەبێ دەستبەجێ لەڕێگای گفتوگۆ لەگەڵ بەغداد ببرێتە پێش و لەکاتێکی دیاریکراوی ماوە کورتدا دەوڵەتی سەربەخۆ ڕابگەیەنرێ.

□- داوا بکرێ لە نەتەوەیەکگرتووەکان سەرپەرشتی رفراندۆم بکا و ڕەسمیەت بە ئەنجامەکەی و دەوڵەتی سەربەخۆ بدا.
□- ئامادەکاری بکرێ بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی هەر دەستدرێژییەک لەلایەن دەوڵەتی عێبادی یاخود تورکیا و ئێرانەوە.
□- رفراندۆم هەموو ناوچە کوردنشینەکان بگرێتەوە و رفراندۆمی تایبەت بەو ناوچانەی دەرەوەی هەرێم بکرێ کە هەموو دانیشتوانی ئەو ناوچانە ئازادانە بڕیار بدەن سەبارەت بە پەیوەست بون بە کوردستان یان گەڕانەوەیان بۆ عێراق.

ئەم بزوتنەوە جەماوەری و سیاسیە ئازادیخوازە ئەرکی گرنگی دوای رفراندۆم فشاردانانە لەسەر پارتی و یەکێتی بۆ جێبەجێکردنی سەربەخۆیی و ڕێگە گرتن لە هەر یاریکردنێک بەم مەسەلەیەوە. هاوکات لە پرۆسەی ڕاگەیاندنی دەستور و دروستکردنی دامودەزگاکانی دەوڵەتیشدا گرنگە کە بەشداریەکی جدی بکا بۆ ڕێگەگرتن لەم حزبانە کە هەوڵی سەپاندنی هەمان ڕەشنوسی دەستوری کۆنەپەرستانە دەدەن کە پێشتر ویستویانە و دامودەزگاکا و ئیدارەی پێشوو لەسەر هەمان بنەمای باڵادەستی میلیشیاکانیان دادەنێنەوە. لەم پرۆسەیە دا خەڵک دەتوانن چالاکانە دەور بگێڕن بۆ گۆڕینی سیستەمی میلیشیایی بۆ سیستەمێکی مەدەرن و پێشکەوتو کە بتوانێ ئیرادە و خواست و مافەکانی خەڵکی کرێکار و فەرمانبەر و ئازادیخوازان بەرجەستە بکا. خواستەکانی خەڵک لە ١٧ شوبات و خواستی خۆپیشاندانەکانی مامۆستایان و فەرمانبەران بۆ کەمکردنەوەی دەسەڵاتی میلیشیایی وگەندەڵی و بەڕەسمی ناسینی ئازادیەکانی خەڵک دەتوانێ بکرێتە چوارچێوەی خواستەکانی خەڵک لە دانانی دەستور و دامودەزگای دەوڵەتی سەربەخۆدا.

بێگومان پارتی و یەکێتی دەیانەوێ پرۆسەی رفراندۆم و سەربەخۆیی وەک هەر هەڵبژاردنێکی گشتی تر بچێتە ڕێگاوە و خەڵک دەنگ بدا و بچێتەوە ماڵی خۆی و ئەوان بڕیار لەسەر دەستور و دەوڵەت بدەن. ئەو بۆچونەش کە لەم پرۆسەیەدا تەنیا بەرژەوەندی پارتی دەبینێتەوە و بەیە لە ژێر ناوی دژایەتیکردنی پارتیدا داوای پاسیف بونی خەڵک دەکا ڕێگە بە پارتی و یەکیتی خۆش دەکا کە بەبێ دەور و دەخاڵەتی خەڵک چیان دەوێ ئەو کارە بکەن. هەربۆیە ئەگەر کەسێک نیگەرانە لەوەی کە ئەم پرۆسەیە بە قازانجی پارتی تەواو نەبێ دەبێ هانی خەڵکی ناڕازی بدا کە خۆیان دەوربگێڕن لە فشاردانان لەسەر ئەم حزبانە کە نەتوانن بە ئارەزوی خۆیان یاری بە رفراندۆم و ئەنجامەکەی و دەوڵەتی سەربەخۆوە بکەن. هەر پاسیف بونێک سەبارەت

بە چارەنوسی سیاسی کوردستان هەر چەند لە ڕوکەشدا شۆڕشگێڕانە بێ لە ناوەرۆک و واقیعدا جگە لە تەسلیم بوون بە قەدەری دەسەڵاتی پارتی و یەکێتی هیچ کارێکی تر ناکا، ئەمە ئەو هەڵوێستەیە پاسیڤیستانەیە کە بزوتنەوەی چەپ و کرێکاری و کۆمۆنیستی بەدرێژایی مێژوو لە کوردستاندا بوەتە مایەی شکستی بەرامبەر بە ناسیونالیزمی کورد و سەرانی عەشیرەتگەر و ناوچەگەری کە بتوانن یاری بە چارەنوسی سیاسی خەڵکی کوردستان بکەن و خواستی سەربەخۆیی خەڵکی کوردستان بکەنە وەسیلەی وەرگرتنی پلە و پۆست و دەستگرتن بەسەر دەسەڵات و داهات لە کوردستاندا. ئەمە ئەو دەرسە مێژووییە کە بزوتنەوەی چەپ و کۆمۆنسیتی و کرێکاری و ئازادیخوازی نابێ لە مەسەلەی رفراندەم و دروستکردنی دەوڵەتی سەربەخۆدا دوبارەی بکاتەوە و دیسانەوە بەدەستی خۆی شکستێکی تری مێژوویی تۆماربکا.

ئاسۆ کمال

27/06/2017